

В І Д З И В

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Тютюник Інни Володимирівни

«Детінізація національної економіки

на основі управління податковими розривами»,

подану до спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 у Сумському державному

університеті на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

за спеціальностями 08.00.03 – економіка та управління національним

господарством, 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

1. Актуальність теми дослідження

Суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації в Україні та світі призводять до зростання обсягів тіньових операцій, переважна більшість яких супроводжується зменшенням податкових надходжень, криміналізацією відповідних податкових відносин, зростанням рівня корупції при адмініструванні податків тощо. Якщо у розвинених країнах рівень тінізації економіки складає близько 15–20% ВВП, то у країнах, що розвиваються, її значення є майже вдвічі більшим та знаходиться на рівні 30–35% (в Україні – 30% ВВП у 2018 р.). Найбільшу частку в тіньовій економіці України складає приховування доходу від бізнесу (більше 50% за даними дослідження Київського міжнародного інституту соціології), що вимагає стабільної і прогнозованої фіскальної політики та більш ефективної державної політики із детінізації економіки. Такі заходи передбачають підвищення ефективності процесу адміністрування податків, посилення відповідальності за ухилення від оподаткування, удосконалення процедур фінансового моніторингу та контролю (за даними дослідження Американської торгівельної палати, податкові та митні органи на другому місці серед найбільш корумпованих органів в Україні), удосконалення методології оцінювання ризиків ухилення від оподаткування та аналізу обсягів податкових розривів, зумовлених існуванням тіньової економіки.

Вищезазначене актуалізує питання використання новітніх концепцій та методологічних підходів до вирішення наукової проблеми пошуку ефективних механізмів детінізації національної економіки, оцінювання ефективності державної політики детінізації з огляду на соціо-еколого-економічні детермінанти розвитку національної економіки, управління податковими розривами. Зважаючи на вищевикладене, тема дисертаційної роботи Тютюнник І. В. є актуальною та має важливе практичне значення.

2. Зв'язок теми дисертаційної роботи із державними та галузевими науковими програмами, пріоритетними напрямками розвитку науки

Дисертаційна робота виконана у контексті основних положень резолюції № 1847 Парламентської асамблеї Ради Європи «Тіньова економіка: загрози демократії, розвитку та верховенству права», Рекомендацій Міжнародної організації праці щодо переходу від тіньової до формальної економіки № R204, Директиви Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму (затвердженої Європейським Парламентом 26 жовтня 2005 року) та ін.

Тематика дослідження узгоджується із пріоритетами Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів на період до 2020 р. (затвердженої розпорядженнями Кабінету Міністрів України № 1407 від 30.12.2015 р. та № 601 від 30.08.2017 р.), Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки (затвердженої розпорядженнями Кабінету Міністрів України № 142-р від 08.02.2017 р.).

Крім того, дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідних робіт Сумського державного університету. Зокрема, у межах теми «Економетричне моделювання механізму запобігання тіньовим схемам виведення капіталу через податкові та інвестиційні канали в Україні» (№ д/р 0117U003930) враховано пропозиції авторки щодо розроблення інструментарію детінізації національної економіки; у межах теми «Формування інструментарію детінізації економіки України на основі каузального моделювання траєкторій взаємодії

фінансових посередників» (№ д/р 0120U100473) визначено найбільш поширені канали тінізації національної економіки; у межах теми «Удосконалення національної системи протидії легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом, в контексті підвищення фінансово-економічної безпеки держави» (№ д/р 0117U002251) описано шляхи підвищення ефективності державної політики детінізації національної економіки; у межах теми «Моделювання та прогнозування соціо-економіко-політичної дорожньої карти реформ в Україні для переходу на модель стійкого зростання» (№ д/р 0118U003569) проведено оцінювання впливу тінізації національної економіки на показники соціо-еколого-економічного розвитку країни; у межах теми «Управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання» (№ д/р 0116U000931) обґрунтовано фактори впливу на забезпечення фінансово-економічної безпеки бізнесу; у межах теми «Інноваційні драйвери національної економічної безпеки: структурне моделювання та прогнозування» (№ д/р 0117U003922) здійснено прогнозування розвитку національної економіки залежно від рівня її тінізації.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Аналіз напрацювань здобувачки, наведених у дисертаційній роботі та авторефераті, свідчить, що наукові положення, висновки і рекомендації представленого дослідження є достатньо аргументованими та характеризуються високим рівнем обґрунтованості. Це забезпечено результатами систематизації та узагальнення дисертанткою фундаментальних положень економічної теорії, теорії грошей, фінансів і кредиту, макроекономіки, теорії управління, державного регулювання економіки, економіко-математичного моделювання, а також наукового доробку з питань управління податковими розривами та детінізації національної економіки.

Під час проведення досліджень дисертанткою використано закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, міжнародні нормативно-правові та рекомендаційні документи з питань фінансового моніторингу, звітно-аналітичні дані Міністерства фінансів України,

Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України, дані Світового банку та Організації економічного співробітництва і розвитку, аналітичні огляди міжнародної агенції Bloomberg, Міжнародної групи із протидії відмиванню брудних грошей. За темою дослідження дисертанткою опрацьовано значний перелік наукових робіт українських та зарубіжних учених із питань теорії управління податковими розривами, формування державної політики детінізації економіки країни.

Отримані наукові результати дослідження ґрунтуються на таких загально-визнаних та сучасних методах дослідження, як: логічного узагальнення та наукової абстракції, індукції і дедукції; порівняльного і статистичного аналізу; метод аналогій; методи Дікі–Фуллера, Йохансена, VEC- та VAR-моделювання; модифікований метод Grubel–Lloyd; методи Грейнджера, Вальда, Бройша–Пагана та Хаусмана; кореляційно-регресійний аналіз; метод авторегресивно розподілених відстаней та модель виправлення помилок; структурного, функціонального та компаративного аналізу; системно-структурного аналізу. Розрахунки здійснено із використанням пакета статистичного аналізу даних Stata 12/SE, а бібліометричний аналіз – із використанням пакета VOSViewer v.1.6.10.

Наукові праці здобувачки, опубліковані у монографіях, зарубіжних, міжнародно визнаних та українських наукових фахових виданнях, свідчать про достовірність та оригінальність наукових положень, висновків та рекомендацій, наведених у представленій дисертації.

4. Повнота викладення основних результатів дисертації, висновків і пропозицій в опублікованих працях здобувачки

На основі ознайомлення із текстом дисертації, авторефератом та опублікованими науковими працями можна зробити висновок про достатньо широке та повне оприлюднення основних результатів дисертації, висновків і пропозицій у наукових виданнях. Зміст автореферату відповідає основним науковим

положенням дисертації та розкриває повною мірою положення, що містять елементи наукової новизни, висновки та рекомендації.

Основні результати дисертаційної роботи опубліковано в 47 наукових працях загальним обсягом 43,4 друк. арк., з яких особисто авторці належить 36,9 друк. арк., зокрема, одна одноосібна монографія, розділи в п'яти колективних монографіях, 22 статті в наукових фахових виданнях України та дві статті у наукових виданнях інших держав (з яких 23 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, у тому числі три – до баз Scopus та Web of Science), 17 публікацій у збірниках матеріалів конференцій (з яких дві – у виданнях, що входять до міжнародної наукометричної бази Scopus та Web of Science).

В опублікованих наукових працях розкривається сутність та зміст положень, задекларованих авторкою як таких, що містять елементи наукової новизни. У дисертації Тютюнник І.В. використані лише ті результати досліджень, які були одержані нею особисто. У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок дисертантки відображено повною мірою. Кількість, обсяг і якість друкованих праць відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України.

Зміст автореферату є ідентичним змісту дисертації. Автореферат достатньою мірою висвітлює основні наукові і практичні положення дисертаційної роботи і не містить інформації, яку б не було розглянуто в роботі.

5. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, опублікованих наукових праць та авторефератом дисертації дає підстави стверджувати, що основні наукові положення, висновки і пропозиції, які сформульовані дисертанткою, характеризуються науковою новизною і відображають особистий внесок здобувачки у розвиток теорії та практики детінізації національної економіки на основі управління податковими розривами. Зокрема він полягає у авторському розв'язанні актуальної наукової проблеми розроблення методологічних засад та

методичного інструментарію управління податковими розривами як складової державної політики детінізації економіки України.

Найбільш вагомими у науковому значенні є такі результати дисертаційної роботи, що містять елементи наукової новизни:

а) за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством:

1. Значний внесок у розвиток теоретико-методологічних розробок із досліджуваної проблематики авторка здійснила, удосконаливши класифікацію підходів до розуміння сутності тінізації національної економіки. Схвальної оцінки заслуговує виокремлення авторкою правового та субстиціонарного, облікового та методологічного, девіантного, соціологічного та інституційного, циклічного та ситуаційного, позитивістського, негативістського та дуалістичного, неоліберального та дирижистського підходів (стор. 43–45) до її трактування. Комплексне поєднання окремих елементів інституційного, дуалістичного та дирижистського підходів уможливило розгляд тінізації національної економіки як системи багаторівневих мультипричинних легальних та нелегальних взаємовідносин між економічними суб'єктами та органами влади всіх рівнів.

2. Важливим науковим здобутком авторки є вдосконалені методологічні основи оцінювання ефективності державної політики детінізації національної економіки шляхом урахування відповідності результатів регуляторних інтервенцій визначеним цілям, ефективності фінансових витрат на здійснення заходів із детінізації національної економіки, узгодженості інтересів держави та економічних суб'єктів, впливу заходів, які опосередковано визначають динаміку детінізації національної економіки (стор. 80–87). При цьому запропоновані методологічні основи дають змогу виявити коло факторів, що здійснюють стимулюючий та стримуючий ефект на розвиток економіки.

3. Заслуговує на увагу вдосконалені авторкою у другому розділі дисертації методологічні основи оцінювання впливу показників фінансово-економічного розвитку країни на рівень тінізації економіки. Це здійснено в роботі шляхом формалізації часових лагів (від 1 до 3), через які тіньова складова економіки най-

більш реагує на економічні інтервенції з боку держави (стор. 94–105). За результатами дослідження здобувачка підтвердила гіпотезу оберненої залежності рівня тінізації економіки від рівня ВВП країни та спростувала гіпотезу схильності економічних суб'єктів до переведення господарської діяльності «в тінь» через непривабливі відсоткові ставки за кредитами та депозитами. Зважаючи на відсутність у вітчизняній науці комплексних досліджень ефектів від реалізації економічних та соціальних заходів на рівень тінізації економіки України, з апропонований дисертанткою підхід має значний потенціал для подальших наукових досліджень.

4. На особливу увагу заслуговує вперше розроблене авторкою наукове підґрунтя дослідження причинно-наслідкових зв'язків між рівнем тінізації національної економіки та детермінантами соціального розвитку країни. За допомогою попарного порівняння результатів тестів Вальда, Бройша – Пагана та Хаусмана в роботі визначено тип функціональних залежностей, які дають змогу спрогнозувати обсяги і часові горизонти нарощення надходжень ПДФО та єдиного соціального внеску, рівня мінімальної заробітної плати та індексу соціального розвитку країни залежно від результативності регуляторних інтервенцій держави у напрямі детінізації економіки (стор. 116–150).

5. На основі проведеного аналізу впливу тінізації національної економіки на детермінанти екологічного розвитку країни авторкою вперше запропоновано методологію дослідження характеру ланцюгової реакції «тінізація національної економіки – обсяги надходжень екологічного податку – обсяги витрат на фінансування природоохоронних заходів – рівень вуглецеємності ВВП». Цей підхід базується на економетричних методах аналізу, а саме поєднує тести Діккі – Фуллера та Йохансена, функцій імовірності, фінальної прогнозної похибки, критерії Акайке, Шварца та Ханна – Квінна, що дає можливість побудувати систему коінтеграційних рівнянь та оцінити швидкість нівелювання засобами державної політики із детінізації національної економіки, а також фіскальної та бюджетної політик, негативних наслідків, які виникають у даному ланцюзі (стор. 154–167).

6. У роботі дисертантом удосконалено методичний інструментарій оцінювання ризику тінізації господарських операцій як інтегрального індикатора, що узагальнює ризик схильності задіяних органів державної влади до безпосередньої участі або сприяння тіншовим фінансово-економічним відносинам, ризик тінізації країн, економічні суб'єкти яких залучені до здійснення господарської операції, а також ризик тінізації відповідного виду економічної діяльності. Це уможливило обґрунтування критеріїв диверсифікації заходів контролю з боку держави залежно від рівня інтегрального ризику господарської операції (стор. 350–368).

б) за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит:

1. Авторка зробила значний внесок у розвиток теорії управління податковими розривами, розробивши критерії їх типологізації залежно від тривалості існування, причин виникнення, механізму обрахунку фактично сплачених податкових зобов'язань та причин коливання обсягів потенційно можливих податкових зобов'язань (стор. 173–185). Позитивної оцінки заслуговує кластеризація міжнародних дослідницьких мереж, яка здійснена за допомогою методів бібліометричного аналізу структурно-функціонального середовища формування і розвитку теорії управління податковими розривами. У роботі визначено хронологію її формування та сучасні тенденції розвитку. Це дало змогу виокремити патерни для ключових слів (п'ять структурно-функціональних патернів) та обґрунтувати зв'язок між теорією управління податковими розривами і теоріями соціальної нерівності та податкової моралі, теоріями управління і мотивації, теорією сталого розвитку, теорією виробництва, концепціями реалізації фіскальної політики (стор. 186–190). Використання інструментарію VOSViewer уможливило авторці виокремити чотири кластери залежно від географічного розміщення міжнародних дослідницьких мереж за вагомістю їх внеску у формування та розвиток теорії управління податковими розривами (стор. 190–194). Отримані висновки підкреслюють достовірність і обґрунтованість напрацювань дисертантки щодо трактувань основних понять та положень теорії управління податковими розривами.

2. У процесі емпіричного дослідження існуючих підходів до оцінювання та управління податковими розривами, які формуються під впливом тіньових фінансових операцій, у третьому розділі дисертаційної роботи набули подальшого розвитку концептуальні засади управління податковими розривами в системі превенції тінізації економіки. В основу авторських пропозицій покладено трактування «управління податковими розривами в контексті детінізації національної економіки» як когерентної, ризик-орієнтованої та синхронізованої системи узгодження цілей, заходів та інтересів у ланцюзі «превентивна і реагуюча діяльність органів законодавчої та виконавчої влади – свідомі та проактивні дії суб'єктів господарювання – суспільно-інституційні трансформації та зміни ціннісних орієнтирів населення». На думку авторки, зниження обсягів розривів між потенційними і фактичними податковими надходженнями до бюджету досягається за умови збалансованості трьох компонент: 1) реалізація системи проактивних заходів щодо оптимізації податкового навантаження на економічних суб'єктів, налагодження прозорого діалогу із бізнес-середовищем щодо векторів трансформації податкової політики, гармонізації податкового законодавства відповідно до стандартів Європейського Союзу, вдосконалення процедур адміністрування податків, формування економічних та соціальних гарантій для учасників офіційного сектору економіки з боку держави; 2) підвищення податкової дисципліни й транспарентності звітності з боку бізнесу та зменшення толерантності до проявів корупції та тінізації національної економіки; 3) усвідомлена діяльність у напрямі підвищення рівнів фінансової інклюзії та податкової моралі з боку населення. Це дало змогу розширити перелік функцій та принципів управління податковими розривами в контексті детінізації національної економіки (стор. 195–217).

3. Заслужують на увагу пропозиції авторки щодо визначення обсягів податкових розривів за ПДВ з урахуванням диференціації ставок податку для кожного типу економічного суб'єкта та виду операції, що дає змогу оцінити обсяги податкових розривів за ПДВ, зумовлені тінізацією національної економіки, та виявити найбільш релевантні інструменти управління ними. Пропозиції

дисертантки щодо вдосконалення процедури електронного адміністрування ПДВ, перегляду переліку пільг за ПДВ, покращення функціонування системи автоматизованого контролю за господарськими операціями та аналізу ризиків мають значний потенціал для використання у процесі встановлення цільових орієнтирів та часових таргетів реалізації економічних реформ із метою детінізації економіки України (стор. 272–275).

4. Авторкою у четвертому розділі дисертації вперше розроблено методологію оцінювання обсягів податкових розривів за експортно-імпортними операціями на основі модифікованої формули Грубель – Ллойда, що дає змогу розрахувати індекс двосторонньої асинхронності експортно-імпортової діяльності країни. Це уможливило використання даного індикатора для ранжування країн-партнерів за рівнем ризику приховування податкових платежів. У результаті застосування авторського підходу визначено загальний обсяг податкових розривів за експортно-імпортними операціями з усіма країнами-партнерами України (стор. 309–315).

5. Логічним продовженням дослідження концептуальних засад оцінювання обсягів податкових розривів стала вперше розроблена авторкою у четвертому розділі дисертації методологія оцінювання податкових розривів за податком на прибуток підприємств (стор. 250–258). В основу авторських пропозицій покладено модифікований метод споживання енергії, який базується на гіпотезі про те, що обсяг недоотриманих податкових надходжень від тіньової діяльності економічних суб'єктів визначається з огляду на невідповідність темпів зміни споживання електроенергії та отриманого прибутку. Схвальної оцінки заслуговує побудована авторкою ЕСМ модель для прогнозування обсягів податкових розривів за податком на прибуток підприємств. Це дало змогу обґрунтувати найбільш ефективний інструментарій управління податковим розривом у контексті реформування системи державного регулювання економіки з огляду на високу частку тіньового сектору економіки України.

6. У роботі узагальнено існуючі положення у сфері дослідження обсягів втрат економіки, зумовлених ухиленням від оподаткування. Важливою части-

ною дослідження є вдосконалена у п'ятому розділі роботи методологія прогнозування обсягів втрат економіки на різних часових горизонтах, зумовлених виникненням податкових розривів залежно від оптимістичного, песимістичного та реалістичного сценаріїв побудови державної політики детінізації національної економіки (стор. 369–379). Такий підхід базується на припущенні про наявність граничного і постійного рівня податкового розриву, мінімізація якого є неможливою, наявності умовно поточних вигод для суб'єкта господарювання від тінізації економіки, які мають місце на поточний момент часу, та економічних втрат, вплив яких на рівень економічного розвитку країни має накопичувальний характер та зростає із часом. Це, у свою чергу, створює передумови для формування сценаріїв розвитку економіки залежно від характеру та спрямованості державних заходів запобігання тінізації економіки.

7. Позитивної оцінки заслуговує підхід авторки до визначення ключових детермінант формування податкових розривів в економіці. Так, зокрема, у роботі досліджено вплив економічних детермінант (кількість податкових платежів, рівень податкового навантаження на бізнес, рівень безробіття, реальна середня зарплата, обсяг державного боргу, рівень ВВП, індекс корупції, рівень інфляції, обсяг прямих іноземних інвестицій, обсяг експорту та імпорту на товари і послуги у відсотках від ВВП), соціальних (рівень неграмотності населення, темп приросту населення в країні, рівень трудової міграції, тривалість життя) та інституційних детермінант (рівень політичної стабільності, рівень економічної свободи, рівня бюрократії, рівень громадянської свободи) на рівень податкових розривів (стор. 325–339). Вплив даних індикаторів запропоновано аналізувати, виходячи із припущення про можливість лінійного, нелінійного та асиметричного зв'язку між ними. Емпіричне застосування розробленого підходу на вибірці даних за 2013–2018 рр. для 30 країн світу здійснено в роботі через побудову моделі, яка визначає вплив драйверів на обсяги податкових розривів за двома критеріями: 1) залежно від рівня тінізації національної економіки (> 50%, 40–50%, 30–40%, 20–30%, < 20%); 2) залежно від рівня економічного розвитку країни та її участі в міжнародних об'єднаннях (країни ЄС; ОЕСР; країни, що

розвиваються; країни Великої сімки та країни Великої двадцятки). Отримані авторкою наукові результати мають практичну цінність у контексті узгодження регуляторних заходів держави, спрямованих на протидію тіньовому сектору економіки.

6. Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у розробленні нових та вдосконаленні існуючих методологічних положень щодо визначення основних орієнтирів державної політики детінізації національної економіки, обґрунтування ролі управління податковими розривами в системі протидії тінізації економіки, розвитку інструментарію оцінювання і прогнозування обсягів податкових розривів за основними бюджето-формуєчими податковими платежами.

Практичне значення запропонованих дисертанткою методологічних положень визначається конкретною спрямованістю висновків, рекомендацій та пропозицій авторки, а також обґрунтуванням нових підходів до оцінювання та управління податковими розривами, що формують підґрунтя для вдосконалення якісних та кількісних складових державної політики детінізації національної економіки.

Результати наукових напрацювань дисертантки можуть бути використані: органами державного управління та фінансовими регуляторами – під час розроблення програмних документів, які визначають стратегічні напрями мінімізації податкових розривів, реформування інституційного, інформаційно-аналітичного та нормативно-правового середовищ протидії тінізації національної економіки; професійними спілками та галузевими асоціаціями – під час розроблення стандартів доброчесної фінансової та економічної політики суб'єктів господарювання; суб'єктами реального та фінансового секторів економіки – під час розроблення внутрішньої корпоративної політики попередження участі в тіньових фінансово-економічних операціях.

Основні результати дисертаційної роботи, висновки та рекомендації щодо кількісного оцінювання обсягів податкових розривів унаслідок тінізації еконо-

міки України, ідентифікації найбільш поширених схем ухилення від оподаткування та обсягів недоотриманих податкових надходжень за окремими видами податків і зборів, впроваджено в діяльність Міністерства фінансів України (довідка № 06050–0610/8452 від 10.03.2020 р.); щодо формування механізмів протидії порушенням при виконанні економічними суб'єктами своїх податкових зобов'язань – у діяльність Офісу великих платників податків Державної фіскальної служби України (довідка № 06-186 від 28.11.2018 р.); щодо оцінювання ефективності діяльності державних органів із фінансового моніторингу та контролю за повнотою відображення суб'єктами господарювання у фінансовій звітності результатів своєї діяльності – у діяльність Управління Північно-східного офісу Держаудитслужби у Сумській області (довідка № 20-18-05-14/4119 від 24.12.2019 р.); щодо оцінювання ризиків застосування тіньових схем виведення капіталу, розрахунку комплексного показника ризику залучення економічних агентів до тіньових схем виведення коштів – у діяльність Української асоціації венчурного та приватного капіталу UVCA (довідка № 1/10122019 від 10.12.2019 р.); щодо ідентифікації факторів впливу на рівень тінізації економіки України – у діяльність Коаліції малого та середнього бізнесу в Сумській області (довідка № 15 від 16.10.2019 р.).

Результати дослідження використовуються у навчальному процесі Сумського державного університету в межах викладання дисциплін «Економічна політика та державне регулювання», «Прогнозування соціально-економічних процесів», «Фінансове регулювання та нагляд», «Фінансовий контроль та аудит» (акт від 02.12.2019 р.).

7. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Відзначаючи високий рівень теоретичного обґрунтування і переконливість теоретичних, аналітичних та методологічних положень дисертації Тютюнник Інни Володимирівни, слід виокремити деякі положення, що мають дискусійний характер:

1. Загалом підтримуючи позицію дисертантки щодо актуальності виявлення часових лагів, через які окремі складові економічного розвитку найбільш відчутно реагують на зміну рівня тінізації національної економіки в контексті формування стратегічних і тактичних орієнтирів державної політики детінізації економіки, зауважимо, що дискусійним є обрання авторкою тривалості досліджуваних часових лагів: від одного до трьох років. У контексті дослідження впливу зміни векторів державної політики детінізації національної економіки на показники економічного розвитку є доцільним прогнозування на більш довгострокову перспективу – більше трьох років.

2. У третьому розділі дисертанткою розроблено концептуальні засади управління податковими розривами в контексті детінізації національної економіки в напрямі реагуючої та превентивної діяльності органів законодавчої і виконавчої влади, свідомих та проактивних дій суб'єктів господарювання і суспільно-інституційних трансформацій, змін ціннісних орієнтирів населення. У межах даної компоненти авторка зазначає, що зменшення податкових розривів і тінізації національної економіки можливе за умови зміни ціннісних орієнтирів населення щодо зменшення толерантності до проявів корупції та тінізації, через усвідомлену діяльність у напрямі підвищення рівнів фінансової інклюзії та податкової моралі. Це завдання є досить масштабним для економіки будь-якої країни, що передбачає реалізацію цілого комплексу заходів і потребує чіткого управлінського коригування. Авторці доцільно було б узагальнити і систематизувати власні напрацювання в даному напрямі з точки зору розроблення концептуальної схеми із визначенням інструментарію досягнення окреслених завдань, що посилює б низку авторських висновків та рекомендацій.

3. Підтримуючи положення авторки щодо необхідності оцінювання ефективності державної політики детінізації національної економіки та складових, які запропоновано врахувати (регуляторна ефективність, фінансова ефективність, субстантивна ефективність, процедурна ефективність), вважаємо доцільно ввести в розрахунки вагові коефіцієнти для кожної складової інтегрального показника, оскільки, на нашу думку, в межах детінізації національної еко-

номіки регуляторна та субстантивна ефективність вагоміші за фінансову ефективність, а процедурна ефективність має найнижчий рівень значимості.

4. Схвально оцінюючи розроблені дисертанткою засади прогнозування обсягів податкових розривів залежно від оптимістичного, реалістичного чи песимістичного сценаріїв розвитку економіки, потребує додаткового пояснення обраний авторкою горизонт побудови прогнозних значень на період 2019–2028 рр., доцільним є більш чітке обґрунтування вибору базового року.

5. Позитивно відзначаючи розроблені дисертанткою засади оцінювання обсягу податкових розривів за експортно-імпортними платежами, зауважимо, що дані напрацювання мали б досить високе практичне значення, якби містили розрахунки індексу двосторонньої асинхронності експортно-імпортової діяльності у розрізі видів діяльності або групи товарів відносно країн-партнерів.

6. Робота виглядала би дещо краще за умови, що при проведенні групування країн у контексті визначення драйверів формування податкових розривів в економіці було б детальніше проаналізовано саме групу країн, до якої входить Україна, оскільки ці країни суттєві відрізняються за рівнями свого економічного розвитку, а їх політики детінізації національної економіки мають значні відмінності та особливості. Більш ґрунтовний аналіз інструментарію управління податковими розривами, що використовується урядами таких країн, значно посилив би висновки і дав змогу отримати додаткові ефекти від їх апробації в Україні.

Однак висловлені побажання та зауваження не применшують високий науково-теоретичний рівень проведеного здобувачкою дослідження.

8. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України

Дисертація Тютюнник Інни Володимирівни на тему: «Детінізація національної економіки на основі управління податковими розривами», подана на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальностями 08.00.03 «Економіка та управління, національним господарством» і 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит», є завершеною, самостійно виконаною науково-

дослідною працею. Зміст дисертації відповідає визначеній меті, поставленим завданням і структурі роботи. Основні положення дослідження, які виносяться на захист, мають наукову новизну. Висновки обґрунтовані, прикладні рекомендації мають практичне значення, що підтверджується відповідними довідками про впровадження. Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають паспортам спеціальностей 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, а також профілю спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 у Сумському державному університеті.

Загальний висновок. Представлена дисертація та автореферат відповідають вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (у поточній редакції), що висуваються до докторської дисертації, а її авторка, **Тютюник Інна Володимирівна**, заслуговує на присудження їй **наукового ступеня доктора економічних наук** за спеціальностями 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент,

проректор з наукової роботи

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка,

доктор економічних наук, професор

14.04.2014

[Signature]
О. І. Жилінська